

»Politika« infiltracij

IVO ŽAJDELA

Kdo je bil Ivan Novak - Očka? Šlo je za šolski primer izgrajenega (radikaliziranega) komunista, ki je v specifičnih okoliščinah vojne (upora in komunistične revolucije) postal množični zločinec. Bil je komunistično-partizanski krvnik Bele krajine.

Ivan Novak se je rodil 15. aprila 1898 v Tacnu pod Šmarno goro v delavsko-bajtarski družini. Oče Franc je bil po poklicu zidar, mati Marija pa gospodinja. Poleg sina Ivana so se jima rodili še štiri otroci, in sicer sinovi France, Miha in Jože ter hčerka Marija. Življenje Novakove družine je bilo vse prej kot rožnato.

Ivan Novak je začel obiskovati ljudsko šolo v Šmartnem pod Šmarno goro leta 1904 in jo končal leta 1912 s prav dobrim uspehom.

Marca 1913 se je šel učiti čevljarstva in se izučil leta 1916. Kot čevljarški pomočnik se je zaposlil pri čevljarstvu mojstru Ivanu Krajncu v Spodnji Šiški, kjer je bil zaposlen do julija 1916, nato pa pri čevljarstvu mojstru Maksu Pečniku v Srednjih Gamelnah, kjer je ostal do 12. februarja 1917, ko je odšel v avstro-ogrsko vojsko. V tej je služil do novembra 1918. Po končani vojni je od leta 1919 do junija 1920 služil še jugoslovansko vojsko. Po odpustu se je ponovno zaposlil kot čevljarški pomočnik, najprej v Tržiču, nato v Kranju, kjer je bil maja 1921 odpuščen, ker je bil med organizatorji strokovne sindikalne organizacije. Junija 1921 se je ponovno zaposlil pri Maksu Pečniku v Srednjih Gamelnah in tam ostal do leta 1924. V tem letu je zaradi propada čevljarstva delavnice pri Pečniku

delal doma brez obrtnega dovoljenja, ki ga je pridobil leta 1926. Od tedaj pa vse do leta 1941 je bil samostojni obrtnik; delal je sam, od leta 1926 do 1932 je izučil po enega vajenca, kasneje pa je spet čevljaril sam.

Trdote življenja

Med prvo svetovno vojno se je seznanil z nekim vojakom hrvaške narodnosti, ki mu je prvi »odpiral oči« in, kot je sam navedel v življenjepis, mu govoril: »Kaj misliš, za koga se mi borimo, v čigavo korist?« Videl je, da so na eni strani navadni ljudje brez pravic, ki so bili v prvih frontnih linijah, kjer nikoli ni srečal kakega bogataša. V življenjepis je zapisal: »Tudi kasneje sem kot delavec občutil vse trdote življenja in izkoriščanja. Delati sem moral skozi vse dneve in tudi noči, da sem preživel družino. Tudi kot mali obrtnik sem težko živel. Do leta 1931 sem se še nekako prebijal, nekaj zaslužil in si iz prihrankov zgradil dom. Nato pa je nastopila gospodarska kriza.«

Kmalu naj bi v tej krizi spoznal, da ni rešitve v večjem garanju, temveč »v boju proti vsemu tistemu, kar prinaša zlo delovnim ljudem«. Začel je simpatizirati s Socialistično stranko Jugoslavije in na volitvah je volil njene kandidate. Takrat naj bi

spoznal, da vodje te stranke niso iskreni v boju za korist »delovnih ljudi«. Leta 1926 je začel prebirati glasilo *Delavsko enotnost* in vsee mu je bilo, da je pozivala k enotnosti delavskega razreda. To naj bi bil vzrok, da je postal simpatizer Komunistične partije Jugoslavije in začel širiti po bližnji okolici *Delavsko enotnost* vse do šestojanuarske diktature, ko je prenehala izhajati.

Novak in Pirjevec

Izgrajeni komunist Ivan Novak je odločilno vplival na dogajanje v drugi polovici 30. let in ob začetku okupacije leta 1941 na območju severno in severozahodno od Ljubljane, to je od Šentvida do Črnuč. Povezoval se je z »napredno mislečimi« ljudmi v okolici in sosednjih vaseh. Tako je prišel v stik s Tinetom Rožancem, Francem Seškom, krojaškim mojstrom iz Medvod, Martinom Kališem, kmetom iz Spodnjih Gamelnah, Stanetom Koscem, ključavničarskim pomočnikom iz Zgornjih Gamelnah, ter Avgustom Pirjevcem in njegovo ženo Ivo, ki sta stanovala v Tacnu. Pirjevec (1887) je bil zaposlen v knjižnici Narodnega muzeja v Ljubljani. Bil je oče Dušana Pirjevca - Ahaca, ki je bil leta 1942 tudi v Beli krajini na prizorišču mnogih zločinov, ki so jih počeli Novakovi partizani. Dušana Pirjevca - Ahaca je pred vojno, oktobra 1940, v Tacnu sprejel v članstvo komunistične partije prav Ivan Novak.

Ivan Novak je spoznal tudi Poldko Kos, učiteljico v Šmartnem, ki je bila komunistka. Stike je imel še z mnogimi ljudmi. Poleg tega se je spoznal z »naprednimi« ljudmi v Ljubljani, ki so odločilno vplivali na njegov razvoj in revolucionarno dejavnost. Takrat se je spoznal tudi z Jožetom Butinarjem iz Šiške, pri katerem je dobival različne brošure in jih širil med »naprednimi ljudmi«. V tem letu se je posvetil zlasti mladim ljudem z namenom, da jih pridobi za »napredne«, to je marksistične ideje.

Vdor v društva

Leta 1935 se je Ivan Novak seznanil z bodočim »narodnim herojem« Lojzetom Kebetom (kasneje odgovornim za uničevanje v Dražgošah), ki je takrat delal kot obratovodja v tovarni kovinske galanterije Ivana Sevnika Seta v Tacnu (po vojni tovarna

Spomenik pri Šmartnem pod Šmarno goro, kjer so komunisti prvič streljali na Slovence.

Kot). Novak in Kebe sta bila enakih misli in svetovnih nazorov. Hitro sta ugotovila, da je treba začeti delovati organizirano in zbrati čim širši krog sodelavcev, organizirati pa zlasti tiste, s katerimi je bil Novak že tako povezan. Zlasti sta menila, da je treba zaje- ti čim širši krog mladih, in sicer ne glede na njihov svetovni nazor. Prepričana sta bila, da bo z njimi lahko začeti najrazličnejše re- volucionarne akcije ter splošno in marks- istično vzgojo.

Ko sta kovala načrte, kako začeti s čim bolj učinkovito organizacijo, sta razmišljala, ali naj ustanovita delavsko kulturno-prosve- tno društvo Vzajemnost ali esperantski klub. Računala sta, da se bo veliko mladih odločilo za učenje esperanta. Tako se je v tečaj vpisalo veliko mladih iz Pirnič, Vikrč, Gameljn in Tacna, ki so bili različnih sve- tovnih nazorov. Esperantski klub je bil ne- politična organizacija. Tako sta dobila le- galno osnovo za tiste naloge, ki so jima bi- le vodilo. To je bila nova politika komuni- stov oziroma kominterne, ki je komunistom predlagala, da sebe in svojo dejavnost pri- krijejo z infiltriranjem v različna društva, od prosvetnih do pevskih. Poimenovali so jo z izrazom »ljudska fronta« oziroma »ljud- skofrontno gibanje«. Tudi zato je bila leta 1941 ustanovljena »Osvobodilna fronta« kot krinka, pod katero so delovali komunisti s svojimi simpatizerji, prej pripadniki razli- čnih političnih in društvenih organizacij.

»Esperantski« klub

Esperantski klub so ustanovili jeseni 1936 in vanj se je prijavilo okoli 30 mladih. Namen komunističnih infiltrirancev, torej tudi Novaka, ni bil, da se ljudje učijo espe- ranta, temveč da jih vzgajajo v »naprednem duhu«. Te mladinke in mladinci, ki so se učili esperanta, so postopno prišli, seveda s pomočjo komunističnih »mentorjev«, kot sta bila Novak in Kebe, tudi do »napredne« literature in jo prebirali. Po uri esperanta se je skoraj vedno začela razprava o najrazlič- nejših vprašanjih. Seveda je nekaj mladink in mladincev sčasoma odpadlo. Nekateri zato, ker jim učenje jezika ni šlo, nekateri pa, ko so starši ugotovili, da se med njihove otroke širi komunistična miselnost, zato jim niso več dovolili zahajati v klub. Večina mladih pa je ostala. Nekaj teh je bilo sča- soma sprejetih v komunistični podmladek SKOJ in kasneje v komunistično partijo.

Levičarska indoktrinacija

Dejavnost esperantskega kluba je kmalu postala preozka in ni mogla zadovoljiti že- lje komunističnih »mentorjev« po širši de- javnosti, še zlasti tistih, ki so ta klub usta- novili, ga vodili in imeli dolgoročneje (ko- munistične) cilje pred seboj. To se je poka- zalo, kot rečeno, že ob tem, ker so se po uč- nih urah esperanta razpletali pogovori o pomembnih aktualnih družbenih in poli-

Ivan Novak - Očka (levo) v Livnu v Bosni leta 1943

tičnih vprašanjih. Razen tega klub ni mogel pritegniti tistih, ki jih esperanto ni zanimal.

Ivan Novak in Lojze Kebe sta zaradi takih razmer maja 1939 v Tacnu ustanovila dela- vsko kulturno društvo Vzajemnost, ki je ob- stajalo do jeseni 1940. To je bila nova faza delovanja »zvestnih revolucionarnih ho- tenj« (kot so temu rekli komunisti) na tem območju, hkrati pa legalni temelj za njihovo delo. V tem obdobju je bil Ivan Novak že povsem »izoblikovana osebnost«, ki je pri- padala komunističnemu gibanju, katere- mu je ostal zvest do smrti. Večina članov društva je bila zelo aktivnih. Ton celotne- mu delu pa je dajala komunistična parti- ja. Tako sta Novak in Kebe uspešno, postop- no in temeljito orala brazde revolucionar- nemu delu, zlasti na območju tedanje obči- ne Šmartno.

»Vzgojna« sekcija

Delavsko kulturno društvo Vzajemnost v Tacnu je imelo tri sekcije: kulturno-prosve- tno, vzgojno in tamburaško. Društvo je ob- časno organiziralo javne nastope. Program je obsegal recitacije, pevske točke, ske- če in nastope tamburašev. »Idejno« (to je ideološko komunistično) tako sestavljen, da je bila očitna »napredna« (komunistič- na) usmerjenost. Bile pa so tudi ovire, saj je imelo okrajno načelstvo v Ljubljani, ki je programe potrjevalo, vedno pripombe in je povzročalo težave. Toda kljub vsemu so vo- ditelji društva doživljali uspehe. Nezadržno se je razširjala komunistična misel in prodi- rala v širše plasti prebivalstva, kar je bil se- veda tudi glavni namen komunistov.

Pomembno vlogo je imela vzgojna sekci- ja. V njej so preučevali »napredno« in s tem tudi marksistično literaturo. Člani te sekcije so bili večinoma mladi. Ivan Novak in Lojze

Kebe sta jim posvečala največjo pozornost. Vedno sta bila prisotna, kadar so obravna- vali razna vprašanja. Poleg njiju je kot pre- davatelj občasno prihajal v to sekcijo komu- nistični aparatčik Boris Ziherl, ki je predav- val zgodovino VKP-b.

»Ljudska fronta«

Toda komunisti se niso omejili le na klub in delavsko kulturno društvo Vzajemnost v Tacnu, temveč so se posamezniki načrt- no vključevali (infiltrirali) v različna dru- štva, na primer v Društvo kmečkih fantov in deklet v Skaručni, v pevski družbi Zarja in Šmarna gora, gasilsko društvo v Tacnu, v sokolsko društvo v Šentvidu in drugod. Komunisti so si zagotovili v teh društvih močan vpliv. Člani partije, simpatizerji in skojevci so med članstvom teh društev ši- rili komunistične ideje. Za primer: v volil- nem okraju občine Šmartno je na volitvah decembra 1938 kandidiral na listi opozici- je komunist Franc Leskošek, za namestni- ka pa prav tako komunist Ivan Novak. 60 volivcev je oddalo glasove zanju, kar je bil velik uspeh za podeželsko občino.

Ivan Novak in Lojze Kebe sta vplivala tu- di na organiziranost kmečko-delavskega gibanja. Sodelovala sta pri organiziranju »Ljudske fronte« oziroma »Zveze delovnih ljudi«. Skupaj z drugimi komunisti sta or- ganizirala zborovanja na Črnučah in dru- god. V poročilu banske uprave med dru- gim o teh zborovanjih piše: »Ti izleti, ki po- tekajo pod krinko ljudske fronte, dokazuje- jo, da so se komunisti vrgli na legalno de- lovanje med ljudskimi množicami. Ta na- čin je uspešnejši kot ilegalno delovanje, za komuniste pa manj nevaren.«

Nadaljevanje prihodnjič